

Pramen k podobě barokní pevnosti Uherské Hradiště

V minulém ročníku časopisu Slovácko jsme se mohli velmi obsáhle a podrobně seznámit s dosavadními výsledky poznání vývoje uherskohradištské pevnosti, především ve světle archeologických pramenů.¹ Ve svém příspěvku bychom rádi tuto studii doplnili o písemné informace z dosud málo známého pramene, a sice městské knihy na parcelované hradební zahrady z let 1782–1849,² která obsahuje nejen záznamy o parcelaci pozemků a jejich rozprodeji, ale v úvodu také záznam o jednáních o převodu fortifikačních území a konečnou kupní smlouvu s městem. A právě ty poskytují údaje o skutečném stavu a územní podobě vnitřního barokního opevnění v roce 1782. Pramen sám sice již zmiňuje Bohumil Fišer ve své práci z roku 1921,³ avšak podrobněji se jím nezabýval a také pozdějšími badateli nebyl využit.

Současně s rozhodnutím o zrušení pevnosti v Uherském Hradišti v roce 1782 císař Josef II. povolil, aby vnější pevnostní pozemky byly zdarma předány uherskohradištskému měšťanstvu a poddaným vsi Staré Město, vnitřní opevnění pak prodáno magistrátu a městskému výboru jakožto zástupcům místního měšťanstva. Celou záležitost 25. května 1782 projednalo generální velitelství s tím, že část vnitřního opevnění si ponechá vojenský zásobovací úřad. Další jednání pak vedla zvláštní vojenská komise pod vedením generálmajora Zechwitze s magistrátem a měšťanským výborem 7. září a 13. října s následujícím výsledkem:

I. Vnější pevnostní pozemky Velká a Malá Tenice (Gross- und Klein Temnica) byly zvláštním reversem „A“ bezplatně předány poddaným z vesnice Staré Město. K oficiálnímu začlenění tohoto území západně od hradby pevnosti do katastru Starého Měs-

ta došlo až v letech 1869–1872 schválením zemským finančním ředitelstvím v Brně.⁴

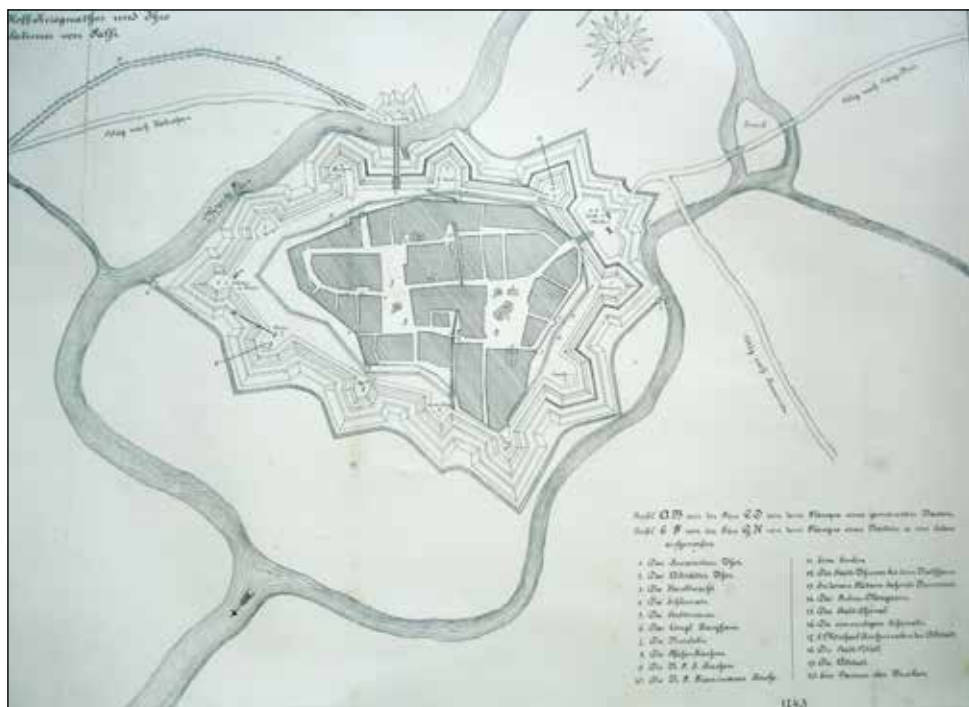
II. Zbývající vnější pevnostní pozemky, tj. území za barokním opevněním, byly bezplatně předány uherskohradištskému měšťanstvu na základě tzv. reversu „B“.

III. Území vnitřního opevnění včetně fortifikačních staveb, počínaje patou pevnostního valu až k vnitřní městské hradbě, bylo prodáno městu kupní smlouvou z 18. října 1782 za odhadní cenu 2 300 zlatých rýnských, s výjimkou části, kterou si ponechala vojenská zásobovací správa. První část ceny byla zaplácena ihned, zbytek ve třech splátkách po 575 zlatých s čtyřprocentním úrokem vždy k 31. prosinci let 1783, 1784 a 1785 do válečné pokladny. Představitelé města Uherského Hradiště se ve smlouvě rovněž zavazovali, že nadále budou udržovat pevnostní valy a obezřetně zacházet se všemi stavbami, aby se v budoucnu zabránilo případným škodám, především záplavám města.

Uvedená kupní smlouva⁵ s městem pak obsahuje popis jednotlivých úseků opevnění podle odhadního protokolu z 28. května 1782, o němž lze předpokládat, že zachycuje skutečný stav pevnosti v této době, a tudíž nabízí možnost srovnání s plány pevnosti, vyhotovenými o čtyřicet let dříve. Jednotlivé body jeho textu uvádíme v původním znění, doplněném o stručné objasnění lokalizace popisovaného úseku s ohledem na jeho pozdější vývoj.

1. Von dem städtischen inneren Kunowitzertor bis zum Eck der Stadtmauer gegen den Freudhoftor(!) ist den geweste Kommendantengarten zwischen der Bastion Nro. 11 und 10.

Uvedený úsek vymezuje rozsáhlé území od staré Kunovické (Josefské) brány v ústí dnešní Havlíčkovy ulice do Palackého náměstí, pokračuje přes pozemky v šířce od Hradební ulice po barokní kamenné opevnění u Kollárovy ulice a končí za Jezuitskou

Plán pevnosti Uherského Hradiště z roku 1743. Zdroj: Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

zahradou. Bohužel zde není zmíněn bastion č. 1 (sv. František) v sousedství kunovické brány a rozpor s plány pevnosti se jeví i u zahrady velitele pevnosti, která je v plánu vyznačena mezi bastiony č. 1 a 11, pokud se nejedná jen o písácký omyl či neobratnou formulaci textu. Prostor bastionu č. 1 byl v druhé polovině 19. století začleněn jako zahradní prostory k objektu Měšťanské besedy, vybudovanému v roce 1871 v Hradební ulici jako reprezentativní budova stejnojmenného spolku. V sousedství Měšťanské besedy, tedy v prostorách zahrady velitele pevnosti,⁶ pak byl v letech 1879–1882 postaven měšťanský pivovar se sladovnou.

Popis je ukončen rohem městské zdi proti hřbitovní bráně mezi bastiony č. 11 (sv. Josef) a 10 (Wallis), tedy přibližně v místech zadní části Jezuitské zahrady v blízkosti Matyášovy brány, kde se stará městská zeď ostře lomila, jak je zachyceno i na plánech. Méně zřejmá je však poloha zmíněné hřbitovní brány a nabízí se otázka, zda ji nelze

ztotožnit s Matyášovou bránou. O hřbitovu v této oblasti máme zprávu již z přípisu Marie Terezie ze 4. října 1749,⁷ kterým řeší žádost města o zřízení nového městského hřbitova v prostoru dosud užívaném vojenským erárem. Zřízení hřbitova bylo císařovnou odsouhlaseno za podmínek, že zde budou pro vojsko zřízeny dvě stezky nebo cesty vedoucí k fortifikaci, hřbitov nebude překážet fortifikačním zařízením, bude zde zachována hloubka příkopu a dosud pohřbená těla budou vykopána, aby se zabránilo rozšíření nebezpečných chorob. Poslední podmínka naznačuje, že se zde již nacházelo starší pohřebiště z dob morových epidemií. V uherskohradištských matričních zápisech se od roku 1753 skutečně rozlišuje jako místo pohřbu nový hřbitov za jezuitskou kolejí a starý hřbitov u františkánů. Tento nový hřbitov bývá obvykle lokalizován do prostoru bastionu sv. Josefa.

Lokace bastionu sv. Josefa je všeobecně známa z prostoru křižovatky Kollárovy a Sva-

továclavské ulice, přičemž okrajem zasahoval do míst dnešního domu čp. 403⁸ a leží na něm většina areálu základní školy UNESCO, postavené v letech 1912–1913 na ploše tehdejší Schwarzovy zahrady.

2. *Von dem Freudhoftor(!) bis an den sogennanten Grosse Kanal hinter der Bastion Nro. 9.*

Jedná se o úsek od zmíněného hrbitova (resp. „hrbitovní brány“) po velký kanál za bastionem č. 9. Tento bod se zdá vyjasňovat nejistotu, která dosud vládne ohledně realizovaného počtu bastionů v tomto prostoru,⁹ avšak vzhledem k formulaci následujícího 3. bodu tomu tak není. Údaje z roku 1782, uvádějící dva samostatné bastiony č. 10 a č. 9, odpovídají situaci na plánech pevnosti z let 1742 a 1743, kde jsou zakresleny dva zcela pravidelné bastiony v přiměřené vzdálenosti od sebe – Wallis (č. 10) a Stubenberg (č. 9), zatímco mapa stabilního katastru z roku 1827 znázorňuje spíš bastion jediný, ovšem s nepravidelným obrysem. I když tedy patrně došlo k faktickému splynutí obou bastionů v jeden široký a nepravidelného tvaru, byly oba bastiony stále považovány za samostatné.

Světlo do problému nevnáší ani údaje o velkém kanálu za bastionem Stubenberg, přičemž se tímto názvem v 18. století běžně označoval kanál Rechla, protékající středem města od severu k jihu. Podle již zmíněného císařského přípisu z roku 1749,¹⁰ kde se prodjednávalo též povolení k zakrytí koryta Rechly (sowohl der Haupt- als die kleinere Kanalen), bylo městu povoleno její tok zakrýt, avšak část kolem zbořeného mlýna¹¹ a při fortifikaci ponechat v dosavadní podobě tak, jak to řešil stávající plán pevnosti. Z pozdější zprávy z roku 1754 pak vyplývá, že koryto Rechly bylo do tohoto roku již upraveno nákladem více než 4 000 zlatých až po Outratovský dům (čp. 39 v Prostřední ulici), avšak městská rada váhala s dalším pokračováním pro nevyjasněnost vedení kanálu zejména v místech tzv. dolního mlýna.¹²

Celou původní situaci v místech obou bastionů následně narušila v letech

1882–1883 výstavba železniční tratě Staré Město – Kunovice a místního nádraží, přičemž důkladný archeologický průzkum v uvedeném prostoru nebyl nikdy proveden.

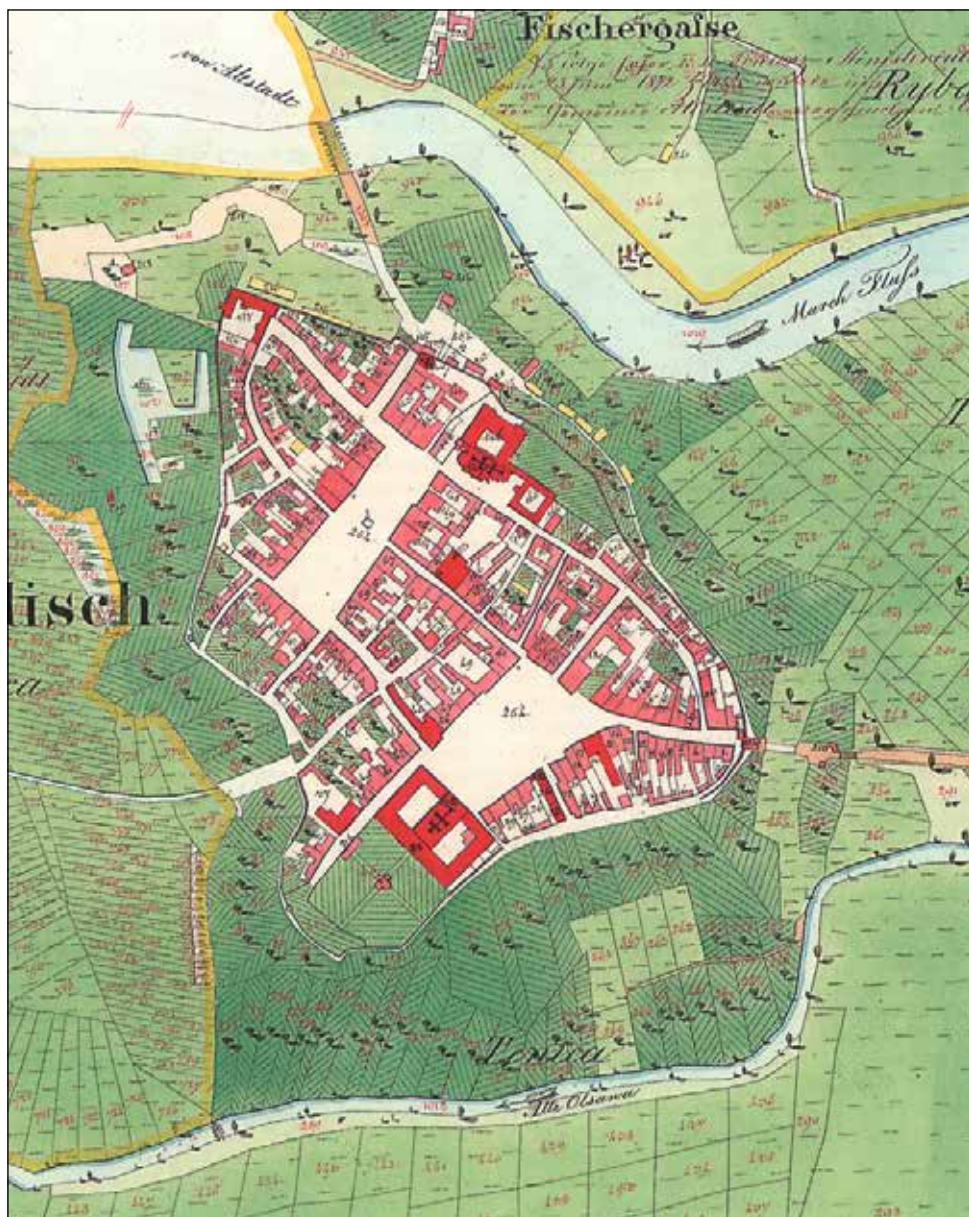
3. *Von diesem Kanal bis zum städtischen Pulwerturm, inclusive der Bastion Nro. 9.*

Třetí úsek měl zahrnovat území od kanálu včetně bastionu č. 9 až po městskou prachárnu. Opět je zde samostatně vzpomenut bastion Stubenberg a z textu vyplývá, že měl ležet na pravém břehu Rechly, jak je zobrazen na plánech pevnosti, ačkoliv podle znění předchozího bodu, které se zdá potvrzovat mapa z roku 1827, by se nacházel na břehu levém. Dochází tak k rozporu, který zatím nelze jednoznačně vysvětlit.¹³

Další pozemky pak tvořily jedno z nejrozsáhlejších fortifikačních území, zahrnující bastiony č. 8 (sv. Ignáce) v poloze za spojnicí dnešních ulic Sloupského a Janáčkovy a č. 7 (sv. Antonína) v poloze Na Baště. Zmíněná a dnes už neexistující prachárna je zobrazena na mapách a plánech z 19. století a dokonce i na pohlednici ulice Jana Lucemburského z počátku 20. století, a to asi v prostoru před dnešním domem čp. 444 na Moravním náměstí. Stavba byla zřejmě vybudována na přelomu 17. a 18. století, po neblahé zkušenosti s výbuchem Červené věže v roce 1695, v dostatečné vzdálenosti od městské zástavby. Prachárna společně s menšími dřevěnými stavbami v okolí byla zbourána v průběhu nové městské výstavby ve dvacátých letech 20. století. Část pozemků v tomto úseku mezi starou městskou zdí a pevnostními valy, a tehdy vlastně i katastrem Starého Města, vykoupil v polovině 19. století měšťan František Menzel a spojil je do jedné zahrady, zvané později Menclovice.

4. *Von städtischen Pulwerturm bis zum Eck der Bastion Nro. 6 und bis an die Zeughausmauer das ganze Terrain.*

Území od městské prachárny po roh bastionu č. 6 sv. Šebestiána a Rocha až na zeď zbrojnice je naopak malé území a vlastně tento bod jen upřesňuje hranice předcho-

Indikační skica stabilního katastru Uherského Hradiště z roku 1827. Zdroj: Moravský zemský archiv, Státní okresní archiv Uherské Hradiště.

zího terénu, tj. od jižní části bastionu sv. Šebestiána v linii dnešní ulice Jana Lucemburského po roh zdi nádvoří dnešní Galerie Slováckého muzea.

5. Abteilung von Nro. 6 bis an das innere Altstadten Tor und das Eck der Bastion Nro. 4

wird nicht der Bürgerschaft, sondern der k. k. Admodiation überlassen, kommt daher in dem Kaufbrief des Magistrats und Bürgerschaft auszuschliessen.

Pátá část označuje úsek hradeb, který byl vyloučen z kupní smlouvy a ponechán pro vojenské účely. Sem byl zahrnut bastion

č. 6 sv. Šebestiána a Rocha (Moravní náměstí) a bastion č. 5 sv. Jiří, na plánu z roku 1742 označený jako sv. Alžběta, (Svatojiřské nábřeží) a pozemky po vnitřní staroměstskou bránu (ústí Vodní ulice) a roh bastionu č. 4 Bonomo v dnešní zahradě restaurace Koruna. Centrem území byla bývalá barokní zbrojnice čp. 103,¹⁴ která byla vojenskému zásobovacímu úřadu následně předána společně s celým tímto územím, prachárnou a všemi zdejšími dřevěnými kůlnami podle inventáře z 27. července 1782 a sloužila potom jako vojenský zásobovací sklad.¹⁵

6. *Dahingegen wird den Magistrat und Bürgerschaft kauflich überlassen von dem inneren Altstädtischer Tor von gedachten Ecke der Bastion Nro 4 die ganze Schanze bis zu dem äuseren Kunowitzer Tor, inclusive der Bastion Nro. 4, samt dem Wachthäusel mit Ausschluss des unteren der Stadt ohnehin gehörigen Fusteigs und Fuhrwegs.*

Magistrátu a měšťanstvu bylo dále prodáno území mezi zmíněným rohem bastionu č. 4 a celé opevnění od vnitřní staroměstské brány až po vnější kunovickou bránu včetně bastionu č. 4 Bonomo se strážním domkem, pouze s výjimkou pěší a vozové cesty, které již patřily městu. Jednalo se zřejmě o cesty vedoucí po vnější straně městské hradby (Velehradská ulice) a přístup k mostu přes řeku Moravu v ulici U Brány. Území muselo také zahrnovat nezmiňované bastiony č. 3 (sv. Karel) a č. 2 (Marie Terezie).

Na ploše někdejšího bastionu sv. Karla se dnes nachází jen budova gymnázia z let 1884–1885, ale do třicátých let 20. století sem zasahovala ještě rozlehlá zahrada spolku Německého Kasina. Vlastní budova spolku čp. 187, postavená v roce 1871, ležela přes Hradební ulici naproti synagogy. Německý spolek v těchto místech však zřejmě vlastnil nebo alespoň užíval nějakou budovu již brzy po svém založení, neboť je zmiňována již v roce 1855.

Konečně poslední bastion č. 2 císařovny Marie Terezie je lokalizován za domy sever-

ní strany Palackého náměstí a pravé strany staré Velehradské ulice směrem od Havlíčkovy ulice.

7. *Von dem auseren Altstädter Tor bis zu dem inneren Kunowitzer Tor, inclusive der zwei alten unbrauchbaren und verfallenen Gebäuden endlichen.*

K dvěma nepotřebným a pobořeným budovám mezi vnější staroměstskou bránou a vnitřní kunovickou bránou můžeme říct jen tolik, že se jedná o vnější stranu dnešní Velehradské třídy a části Hradební ulice, kde se ve dvacátých letech 19. století nacházely hradební zahrady s pěti dřevěnými objekty, a samozřejmě také o pevnostní bránu směrem k Rybárnám mezi bastiony Bonomo a sv. Karel, v dnešní ulici U Brány.

8. *Das kleine umgezaumte(!) Schänzel an ausern Kunowitzer Tor links, inclusive dem kleinen Wachthäusel an der Tormauer.*

Výslovně je tu jmenována menší fortifikace – opevněné předbrání – na vnější kunovické bráně vlevo a malý strážní domek při zdi brány. Na mapě stabilního katastru ovšem tato „hradbička“ není zobrazena, naznačuje ji pouze tvar parcel před branou, náležejících ke kapli sv. Šebestiána a bývalému strážnímu domku, v té době již obytnému stavení. Uvedená malá hradba je zřejmě částí plánovaného bastionu sv. Cyrila a Metoděje, který však již nebyl v zamýšlené podobě realizován, stejně jako nebyl postaven bastion sv. Alžběty v Rybárnách při přechodu přes řeku Moravu.

Po splacení sjednaného finančního obnosu měšťanstvo rozdělilo území vnitřního opevnění na 115 dílů ve čtyřech různých třídách a rozprodalo je za kupní ceny 34,30, 28,30, 22,30 a 17,30 zlatých. Pozemky byly nejdříve využity jako zahrady, od poloviny 19. století stále více k stavebním účelům, celá zástavba se ovšem protáhla až do dvacátých let 20. století.

Poznámky:

- 1 B a r t í k, Jaroslav a C h r á s t e k, Tomáš. Pevnost Uherské Hradiště – barokní opevnění města ve světle dosavadních archeologických pramenů. *Slovácko* 60, 2018, s. 125–154.
- 2 Státní okresní archiv Uherské Hradiště (dále SOKa UH), Archiv města Uherské Hradiště I (AM UH I), inv. č. 445, Kniha na parcelované zahradě na šancích č. 17.
- 3 F i š e r, Bohumil. *Uherské Hradiště. I, Topografie*. Uherské Hradiště: Karel Novotný, 1921, s. 81.
- 4 B e z d ě č k a, Pavel et al. *Staré Město v proměněch staletí*. Staré Město: Město Staré Město, 2000, s. 171 a 199. Až v roce 1924 v rámci regulace řeky Moravy se obec Staré Město definitivně vzdala území tzv. Staré Tenice na levém břehu ve prospěch Uherského Hradiště.
- 5 Z 18. října 1782, SOKa UH, AM UH I, inv. č. 445.
- 6 Tzv. Komandantský dům se nacházel nedaleko na Masarykově nám. čp. 12 a jako sídlo velitele sloužil od roku 1729.
- 7 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 667, karton 514.
- 8 Menoušková, Dana. Nové poznatky k průběhu středověkého a raně novověkého opevnění Uherského Hradiště. *Slovácko* 51, 2009, s. 151–152.
- 9 B a r t í k, Jaroslav a C h r á s t e k, Tomáš. c. d., s. 147–149; R a š t i c o v á, Blanka a Č o u p e k, Jiří. Pevnost Uherské Hradiště. In: Čoupek, Jiří et al. *Uherské Hradiště: královské město na řece Moravě*. Uherské Hradiště: Město Uherské Hradiště, 2007, s. 101–118.
- 10 SOKa UH, AM UH I, inv. č. 667, karton 514.
- 11 Jedná se o mlýn v dolní části ulice Na Splávku. Jako důvod pro ponechání otevřeného kanálu v této části se uvádí, že kanál je postaven ze dřeva a mlýn není dosud znovu vystavěn.
- 12 SOKa UH, Farní úřad Uherské Hradiště, tzv. Kronika z let 1754–1783, fol. 3. Podle tamního zápisu zvláštní vojenská komise 10. listopadu 1754 zrušila povolení na stavbu nového zářezu pod fortifikací pro napřímení toku Rechly u řeky Moravy vzhledem k tomu, že zde měl být postaven nový ravelin. Autor také poznamenává, že mladší radní nevědí již nic o existenci mlýna „při zadku dvora seminarského“ (dům čp. 25), jehož případné obnovení mělo bránit další úpravě koryta Rechly.
- 13 Nejisté je vysvětlení, že by jako Velký kanál byl označen vodní příkop za valy bastionů Willis a Stubenberg.
- 14 Základní kámen zbrojnice byl položen 24. října 1721, objekt byl dostavěn v roce 1723 podle projektových návrhů Leandra Anquisoly a Jakoba Albla. Po zrušení pevnosti byla využívána zdejší posádkou jako zásobovací sklad. Zároveň však do ní začaly pronikat i civilní instituce. V roce 1784 zde byla zřízena poštovní stanice a poštovní sběrna a před polovinou 19. století pak poštovní úřad, který tu sídlil až do roku 1872. (Celé okolí bylo proto dlouho nazýváno Na Staré poště.) V roce 1878 přešla budova do vlastnictví města Uherského Hradiště, ale ještě od konce 19. století do roku 1905 část objektu sloužila jako vojenská nemocnice. Od roku 1962 je zde sídlo Galerie Slováckého muzea. Viz *Galerie Slováckému muzea*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1999. 107 s.
- 15 Menší vojenská posádka zůstala ve městě i po roce 1782 a byla umístěna v bývalé jezuitské koleji. V roce 1805 po bitvě u Slavkova se v Uherském Hradišti shromažďovaly rozptýlené rakouské oddíly a byla zde umístěna i hlavní vojenská nemocnice. Také v roce 1866 bylo město vojensky využito, neboť zde byl na jaře zřízen hlavní moravský zásobovací sklad, odkud byl do Čech dopravován proviant a potřebný vojenský materiál. V letech 1881 až 1905 pak byl v uherskohradištských kasárnách trvale umístěn jeden prapor 81. pěšího pluku z Jihlavy. Zmíněné území a objekty však byly od sedmdesátých let 19. století postupně uvolňovány městu pro jeho další výstavbu a definitivně předány zřejmě v souvislosti s odchodem vojska z Uherského Hradiště v roce 1905. Viz Č o u p e k, Jiří, P a u l e, Otokar a Š n a j d a r, Jaroslav. *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1990, s. 11–13.

Jiří Čoupek, Jaromíra Čoupková

Zemřela Sonja Baťová (1926–2018) aneb O návratech manželů Baťových na jihovýchodní Moravu po roce 1989

Když 20. února 2018 zemřela v kanadském Torontu paní Sonja Baťová, završil se tak symbolicky příběh jedné generace zlínské rodiny Baťů. Té generace, jež se podílela

na řízení světového obuvnického impéria již od čtyřicátých let minulého století a která pozitivně ovlivňovala společenské, kulturní a školské zázemí města Zlína (a tím i širšího regionu) ještě v tomto desetiletí. Jelikož si v letošním roce připomínáme rovněž třicet let od listopadových událostí roku 1989, propojme v tomto drobném článku dvě vzájemně související témata – pozdní nekrolog Sonji Baťové a také několik významných faktů o obnovených podnikatelských aktivitách firmy Baťa na jihovýchodní Moravě od roku 1990, především tedy v Dolním Němčí na Uherskobrodsku.

Sonja Ingrid Baťová, rozená Wettstein, se narodila 8. listopadu 1926 v Curychu ve Švýcarsku do rodiny právníka dr. George Wettsteina, dlouholetého (od počátku třicátých let) švýcarského spolupracovníka a právního zástupce firmy Baťa v zahraničí. Již od útlého věku znala Tomáše Baťu mladšího – poprvé se setkali na začátku roku 1930, kdy rodina Baťova trávil prázdninové chvíle ve Švýcarsku.¹ Tomáš Baťa tehdy uvažoval o navázání spolupráce s Georgem Wettsteinem, a proto (jako obvykle pragmaticky) využil rodinné dovolené a zde se s ním setkal – takto začal příběh švýcarské holdingové společnosti Leader A.G. Právě při první návštěvě Baťových u Wettsteinů uviděl patnáctiletý Tomáš junior poprvé svou budoucí manželku, tehdy teprve tříletou. Tehdy malá dívka jeho pozornost příliš nezaujala, ale v průběhu třicátých let pak rodinu Wettsteinovu navštěvoval velmi často. Později vzpomínal, že především po smrti svého otce mu byl dr. Wettstein, budoucí tchán, životním vzorem a velkou oporou.² V roce 1945 George Wettstein zemřel na rakovinu a Tomáš Baťa rodinu pietně navštívil, ale teprve o rok později se v St. Moritzu opět setkal s půvabnou devatenáctiletou Sonjou. Následující společné dny pak rozhodly o tom, že se oba sblížili. Vztahu tehdy napomohly také stálé cesty Tomáš Bati mezi Anglií, kde tehdy žil, a Curychem, kde absolvoval řadu jednání ohledně právního ukotvení baťovského podnikání ve světě. Při jedné letecké cestě z Basileje

do Curychu pak Tomáš Baťa požádal Sonju Wettsteinovou o ruku a již 26. října 1946 se stali manželi.³ Po krátkém pobytu v Londýně a poté v New Yorku se manželé v prosinci 1946 natrvalo usadili v Kanadě a stali se kanadskými občany.

Ještě za svobodna začala Sonja Baťová ve svém rodném městě studovat architekturu na Švýcarském federálním institutu pro technologii (Swiss Federal Institute of Technology). Kvůli velké pracovní vytíženosti na začátku manželství ale nakonec musela studií zanechat. Z počátku se Sonja Baťová iniciativně zapojila do navrhování modelů obuvi, ale protože se jí příliš nedařilo prosadit návrhy v praxi, využila příležitosti poznat baťovský způsob práce osobně – po několik týdnů vedla prodejnu v jedné z dělnických čtvrtí Londýna, kde získala řadu znalostí a zkušeností, jakým způsobem funguje obchod s obuví.⁴ Její teoretické základy a znalosti architektury pak jednoznačně přispěly k tomu, že se v rámci rodinného podniku výrazně zajímala o design, architektonické řešení budov a prodejen společnosti a při těchto příležitostech dokonce i přímo oslovovala jednotlivé architektky.⁵ Byla rovněž autorkou standardní maloobchodní prodejny využívané v mnoha státech světa – jednalo se o mobilní koncept prodejny, která mohla být během několika hodin postavena či rozložena a převezena kamionem. V poválečných letech spolu manželé Baťovi cestovali světem „s tučtem kufrů plných vzorků bot“ a propagovali své výrobky po celém světě, z velké části v zemích třetího světa. Sonja Baťová tehdy měla na starosti především organizační zajištění módních přehlídek.⁶

Sonja Baťová byla svému muži „ženou a partnerkou“ v podnikání – tak koneckonců nazval Tomáš Baťa kapitolu svých memoárů věnovanou své manželce. Společně pak vychovali čtyři děti – syna Thomase George (*1948) a dcery Christine (*1953), Monicu (*1955) a Rosemarie (*1960). V průběhu let působila Baťová jako ředitelka Bata Shoe Organization a stala se členkou správních rad

několika společností, ale i vzdělávacích nebo obecně prospěšných institucí, jako například Světového fondu na ochranu přírody. Za zmínku rovněž stojí, že Sonja Baťová dokázala pomoci rodinnému podniku při problémech – a zasáhnout i diplomaticky. Tomáš Baťa mladší tak vzpomínal na příhodu z šedesátých let, kdy měla společnost problémy při vstupu na burzu v Indii. Při návštěvě tehdy nově jmenované předsedkyně indické vlády Indiry Gándhíové v roce 1966 se po svém muži chopila slova a představila Gándhíové tzv. „Akci tygr“, plán Světového fondu na ochranu přírody ohledně záchrany indického tygra, v němž se osobně angažovala. Díky tomuto zásahu se pak problémy s indickou burzou brzy vyřešily.⁷

Dodejme ještě, že v průběhu života byla Sonja Baťová oceněna řadou vyznamenání – obdržela nejvyšší kanadské ocenění spojené s čestným titulem „Officer of The Order of Canada“ (Důstojník Řádu Kanady), byla jmenována čestným kapitánem kanadského námořnictva. V neposlední řadě byla oceněna Organizací spojených národů (OSN) za svou angažovanost v oblasti ochrany životního prostředí. Sonja Baťová byla rovněž významnou iniciátorkou v oblasti muzejnictví – v roce 1995 založila a stala se předsedkyní správní rady Baťova muzea obuvi (Bata Shoe Museum) v Torontu. Tolik několik základních informací o paní Sonji Baťové.

Připomeňme si nyní, jak vlastně proběhl onen „triumfální“ návrat Tomáše Bati do Československa. Ve svých vzpomínkách o něm Baťa obšírně pojednává. Když Baťa získal v prosinci 1989 pozvání od Občanského fóra k příjezdu do své rodné země, byla to právě iniciativní Sonja Baťová, která bryskně zařídila tryskkové letadlo z Curychu do Prahy a zároveň zakoupila dvacet faxů pro Občanské fórum, které tehdy ještě trpělo nedostatkem technického zařízení.⁸ Do Prahy manželé Baťovi dorazili 13. prosince 1989, setkali se zde se členy československé vlády i s Václavem Havlem, o tři dny později dorazili konečně do Zlína, kde je přivítaly davy lidí.

Zastavme se nyní u aktivit manželů Baťových, kteří po roce 1989 převzali výrobu obuvi v Dolním Němčí. Je jistým zklamáním, že nedávno vydaná kniha o Dolním Němčí se místnímu baťovskému provozu věnuje pouze velmi stručně, je zde pouze jednostránkové pojednání „Historie obuvnictví“ a dále několik fotografií Tomáše a Sonji Baťových při návštěvě obce se stručným doplňujícím komentářem.⁹ Základní přehled o „výrobní divizi Dolní Němčí“ nicméně představují české webové stránky firmy Baťa.¹⁰ Průmyslová výroba v této obci nemá příliš dlouhou tradici. Teprve 28. června 1969 došlo k otevření továrny na obuv, která se stala součástí národního podniku Svit. Původní orientace vývozu do zemí východního bloku (především Sovětského svazu) se po roce 1990 změnila a v této době se o místní provoz začal zajímat osobně Tomáš Baťa Junior. Již 18. prosince 1991 uzavřela firma Baťa s dvěma československými ministerstvy dohody o budoucích majetkových poměrech a k 1. červenci 1992 se továrna v Dolním Němčí stala oficiálně součástí Baťa, a.s., jakožto jediný obuvnický závod někdejšího Svit, který vyrábí obuv až do dnešních dnů.

Jak bylo zmíněno úvodem, převzetí výrobní divize v Dolním Němčí nebyl jediným pozitivním zásahem manželů Baťových do vývoje regionu v posledních třech desetiletích. Výrazně podporovali rozvoj školství – podporovali vznik Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně (UTB) roku 2001, jejíž Fakulta logistiky a krizového řízení byla zřízena také v Uherském Hradišti. Po smrti svého manžela v roce 2008 zůstala Sonja Baťová i nadále významnou podporovatelkou univerzity, propagovala zlínské vysoké učení v zahraničí a podílela se na cyklu přednášek „Zodpovědný kapitalismus“. Od roku 2008 rovněž zasedala ve Správní radě UTB. Její zásluhy o univerzitu pak byly několikrát oceněny – v roce 2012 obdržela ve Zlíně čestný doktorát, o čtyři roky později jí studenti univerzity natočili dokument o její vášni pro historickou obuv u příležitosti 90. narozenin.

Závěrem bych si dovolil ještě jednu drobnou poznámku k manželství Sonji a Tomáši Jr. Baťovým. Vzhledem ke skutečnosti, že byl Sonjin otec Albert Wettstein po dlouhou dobu loajálním zahraničním partnerem/spolupracovníkem firmy Baťa, samotný sňatek Baťových se v tomto světle jeví jako de facto další přirozený aspekt v rámci baťovské sňatkové strategie. Samotné téma baťovské sňatkové strategie by si jistě zasloužilo hlubší analýzu, kterou v tuto chvíli ponecháme budoucímu bádání, avšak pro dokreslení kontextu zde uvedme alespoň některé nejvýraznější příklady: J. A. Baťa (nevlastní bratr Tomáše Bati) + Marie Gerbecová (dcera MUDr. Rudolfa Gerbeca, rodinného lékaře a přítele Tomáše Bati), dále Marie Baťová (nevlastní sestra Tomáše Bati) + Josef Hlavnička (jeden z ředitelů Baťových závodů) či Dominik Čipera (jeden z ředitelů Baťových závodů) + Božena Klausová (nevlastní neteř Tomáše Bati).

Předchozí řádky byly věnovány stručnému připomenutí života paní Sonji Baťové i aktivitám manželů Baťových na jihovýchodní Moravě po roce 1989. Text si nekladl za cíl pojmut téma podrobněji, ale chtěl naznačit alespoň základní historický kontext. Článkem byly zároveň uvedeny na pravou míru některé faktografické nepřesnosti, které se místy objevovaly ve spojitosti s nedávným úmrtím Sonji Baťové v některých žurnalistických nekrologích v denním tisku. Již při pročitání těchto „nekrologů“ si ovšem nelze nevšimnout jednoho v poslední době opakujícího se novinářského nešvaru, a sice že většinou jen jeden původní text včetně chyb a nepřesností je přejímán v doslovné verzi několika novinovými tituly. Tento skromný text se proto alespoň pokusil vymkat tomuto trendu.

Poznámky:

- 1 Baťa, Tomáš a Sinclair, Soňa. Švec pro celý svět. Praha: Melantrich, 1991, s. 94–95.
- 2 Tamtéž, s. 95.

- 3 Tamtéž, s. 97–98.
- 4 Tamtéž, s. 100.
- 5 Srovnej na několika místech Baťovy memoáry.
- 6 Tamtéž, s. 168–169.
- 7 Tamtéž, s. 143.
- 8 Tamtéž, s. 222–223.
- 9 Dolní Němčí. Vesnice roku 2018 ve Zlínském kraji. [Brno]: F.R.Z. Agency, s. 117, 122.
- 10 <https://www.bata.cz/stranka/vyrobní-divize-dolní-nemčí> [cit. dne 15. 9. 2019].

Lukáš F. Peluněk

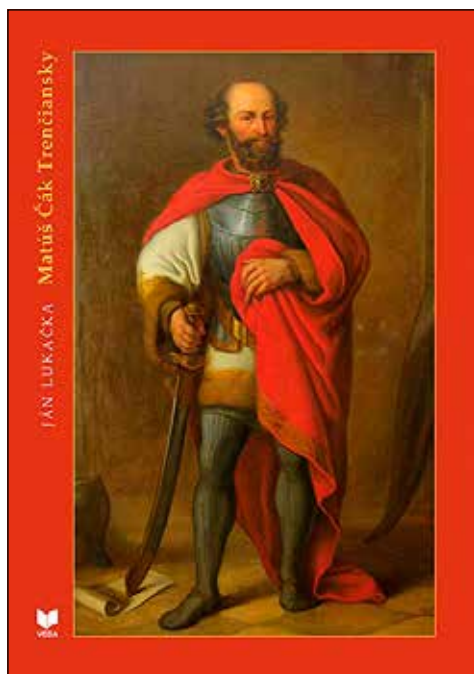
Ján Lukačka. Matúš Čák Trenčiansky.

Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2016. 143 s.

Je všeobecně známým faktem, že v průběhu středověku a raného novověku se jihovýchodní Morava stala cílem mnoha kořistnických nájezdů z východní strany karpatského oblouku. Moravsko-uherská hranice bývala v této době relativně nestabilní a toho mnohdy zneužívala také hornouherská šlechta. V tomto kontextu se v pramenech a literatuře mnohokrát setkáváme se jménem Matúše Čáka Trenčanského (asi 1260–1321), jenž byl ambiciózním šlechticem ovládajícím na přelomu 13. a 14. století výraznou část západního Slovenska a byl známý rovněž jako „pán Váhu a Tater“.

Ačkoliv se osobnost Matúše III. Čáka Trenčanského stala předmětem zájmu několika českých a slovenských historiků (z české strany jmenujme alespoň Jiřího Ryse, který roku 1927 publikoval 75stránkovou práci Matouš Čák Trenčanský), dlouhou dobu chybělo modernější monografické zpracování Čákovy biografie. Tohoto úkolu se však před časem úspěšně zhostil Ján Lukačka – respektovaný slovenský historik-medievista, působící na Historickém ústavu Slovenské akademie věd a jako profesor na Katedře slovenských dějin Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě.

Ján Lukačka ve své knize přístupným stylem představuje šlechtický rod Čákovců a postupně v jednotlivých kapitolách vazby a vztahy Matúše III. Čáka vůči jednotlivým uherským králům – poslednímu Arpádovci Ondřeji III., poslednímu Přemyslovcí Václavu III. a konečně ke Karlu Robertovi z rodu Anjou, s nímž měl nepochybně nejnapjatější vztahy. Další kapitoly pak osvětlují Čákovy aktivity a postoje k ostatním (nejen uherským) šlechtickým rodům, městům a konečně k církvi a církevním představitelům. Publikace je dále doplněna chronologickým přehledem nejvýznamnějších událostí v životě Matúše Čáka a seznamem jeho familiárů – nejbližších spojenců.

Domnívám se, že Lukačkova biografie Matúše Čáka Trenčianského je užitečným příspěvkem také k dějinám moravsko-slovenského pomezí. Odkrývá např. vztahy mezi Matúšem Čákem a moravskou šlechtou od devadesátých let 13. století, jeho rodinné vazby na Šternberky a pobyt některých členů tohoto rodu na trenčianském hradě po neúspěšné vzpouře proti králi Janu Lucembur-

skému (především s. 75–78). Reflektuje tedy i Čákův zájem o jihovýchodní Moravu, kam na počátku 14. století směřovala řada jeho kořistnických výprav. V této oblasti po jistou dobu strategicky obsadil několik opevněných sídel, např. Bánov či Kunovice. Naproti tomu Veselí, Uherský Brod a Uherské Hradiště se tehdy snažím o dobytí ubránily. Ján Lukačka se v knize interpretačně dotýká i následného střetnutí Čáka s vojskem českého krále Jana Lucemburského, který se v květnu 1315 rozhodl ztrestat plenění jihovýchodní Moravy. Matúš Čák byl nakonec vojskem Jana Lucemburského vyhnán z moravského území a pronásledován ke hradu Holíči. Zde se autor domnívá, že Jan Lucemburský nevyužil příležitosti, která se mu nabízela, protože byl přístupný k mírovým rozhovorům. Tolik a mnohem více se může čtenář dozvědět z představované knihy, kterou lze vřele doporučit.

Lukáš F. Peluněk

Lubor Maloň, ed. Komenský a první republika. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2018. 169 s.

Slovácko se může pochlubit celou řadou význačných osobností, které z malebné jihovýchodní části Moravy pocházejí. Namátkově zmiňme alespoň podnikatele Antonína Baťu, Aloise Pražáka, advokáta a jednoho z předních politiků dramatických revolučních let roku 1848–1849, generála Sergěje Ingra, legionáře a spolupracovníka Edvarda Beneše v exilové vládě Československa během druhé světové války, nebo prvního československého prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka. Přední místo mezi zmíněnými velikány nepochybně náleží také Janu Amosi Komenskému, jehož slovácký původ ostatně zmiňuje i představovaná publikace Komenský a první republika (s. 23).¹ Kolektivní monografie vzešla z iniciativy Muzea Komenského v Přerově jako výsledek dvou-denní konference² konané při příležitosti

připomínání si stoletého výročí od zrodu Československa. Právě z toho důvodu jsou jednotlivé příspěvky zaměřeny na různé projevy vztahu mezi Janem Amosem Komenským a první republikou, byť není neočekávatelné, že se myšlenky „Učitele národů“ ukazují být aktuální v současnosti stejně jako před sto lety.

Lubor Maloň, editor představované kolektivní monografie, v úvodu vyzdvihuje, že publikace přináší celkem patnáct studií pocházejících nejen od českých a moravských, ale také od slovenských autorů. Příspěvky samotné lze rozdělit do několika kategorií: vztah významných osobností meziválečného Československa k odkazu a myšlenkám Jana Amose Komenského, projevy těchto myšlenek v politickém a náboženském životě první republiky, dále Komenský v dobovém školství, filatelii a filologii, a nakonec způsob připomínání si Jana Amose Komenského v domácích i zahraničních regionech. Čtenáři se tedy mohou skrze publikaci seznámit s velice širokou paletou rozličných témat, mezi kterými nechybí kri-

tický pohled na Jana Amose Komenského od významného biologa a ve své době kontroverzního filozofa meziválečného období, Emanuela Rádlu (s. 49–55) či Komenského vliv na dílo novináře, spisovatele a literárního kritika Františka Xavera Šaldy (s. 56–67). Monografie dále odhaluje na příkladu výkladu dobových učebnic (stavících na školách Komenského metaforický obraz do protikladu ke germánství imponovanému silnými vojenskými vzory, s. 91–106), skrze analýzu evangelických církevních časopisů (s. 82–90) nebo poukázáním na Komenského jakožto na vzor pro uskutečňování idejí svobodné československé společnosti (s. 114–120), jakým způsobem formovala osobnost Jana Amose Komenského vlastenecké postoje v novém národnostním státě.

Otázka státnosti vystupuje do popředí také ve vztahu mezi Komenského myšlenkami a postoji Tomáše Garrigua Masaryka, rodáka z Hodonína, kterým se věnují hned tři samostatné studie. Pavel Floss představuje Komenského jako stěžejní Masarykovu inspiraci při úvahách nad ideou státního zřízení, při odhalování podstaty vzdělávání a výchovy a hledání charakteru smyslu českých dějin. Vysvětluje, že Masaryk především vyzdvihoval propojení Komenského důrazu na všeobecné vzdělávání s demokratizací společnosti a z toho plynoucími humanitními hodnotami. Jiří Pintner se dále zamýšlí nad Masarykovým rozhodnutím prosazovat vizi jednotného česko-slovenského národa, tedy nad politickým krokem, který bývá prvnímu československému prezidentovi často vytýkán. Shovívavé konstatování, že se pro Masaryka pocházejícího z u hranic ležícího Slovákka mohly rozdíly mezi zmíněnými národnostmi skutečně ztrácet, není v odborném prostředí novinkou, Jiří Pinter ovšem na problematiku nahlíží z nové a pro někoho snad i provokativní perspektivy. Poukazuje na Masarykovu filozofii vyjádřenou vírou ve vyšší smysl dějin, smysl přesahující jednotlivé národy a společný celému lidstvu; jednotu, nacházející se již u Jana Amose Komenského,³ jejímž předstupněm mohla být pro

Masaryka vize spojeného česko-slovenského národa. Masaryk u Komenského také odhaloval specifický československý příspěvek nadnárodnímu společenství, tedy od Jana Husa a Jednoty bratrské (především od Petra Chelčického) pocházející ideu reformačního humanismu. S tím se ovšem úzce pojí problematika religiozity. Vít Machálek ve svém příspěvku vysvětluje, že u prvorepublikových myslitelů docházelo k oddělování Husa a Komenského od křesťanství. V Přerově se konající konference nicméně zdůraznila, že není možné skutečně obsáhnout odkaz Jana Amose bez zohlednění křesťanské víry plně prostupující Komenského život i dílo, a Vít Machálek pátrající po vztahu mezi náboženským racionalismem a křesťanstvím ukazuje, jakým způsobem se Masaryk ztotožnil s myšlenkami, které Komenský naopak přemohl coby pokušení.

Kolektivní monografie Komenský a první republika, disponující obsáhlým seznamem literatury, poznámkovým aparátem a bohatou obrazovou přílohou, vystupuje jako cenný příspěvek k vyzdvihnutí stále aktuálního odkazu Jana Amose Komenského i pro promýšlení současných moderních společenských otázek a problémů. Biskup Jednoty bratrské a „Učitel národů“ nadále patří mezi české a moravské myslitele dosahující skutečně celoevropského významu. Stejně jako

před jedním stoletím nabízí i dnes inspiraci v úvahách státoporných či pedagogických, ale především morálních. Vždyť také nejvýznamnější prvorepublikové osobnosti považovaly za důležité seznamovat sebe a druhé s Komenského nadčasovým odkazem. Mezi jinými i již zmiňovaný Emanuel Rádl zdůrazňoval: „*Chváliti Komenského v Čechách netřeba; aristokraticky ho přezíráti prozrazuje nedostatek filozofického smyslu; studujme ho tedy a kritisujme.*“⁴ V dynamickém a pro mnohé nepřehledném 21. století může být tato potřeba snad ještě více naléhavá.

Poznámky:

- 1 M a l o ň, Lubor, ed. *Komenský a první republika*. Přerov: Muzeum Komenského v Přerově, 2018. 169 s.
- 2 M a r š a, Jakub. Konference Jan Amos Komenský a první republika. *Časopis Matice moravské* 137, 2018, s. 483–484.
- 3 Jako jedno dílo za všechny jmenujme alespoň Komenského *Obecnou poradu o nápravě věcí lidských*.
- 4 R á d l, Emanuel. *Věda a víra u Komenského*. Praha: Vydavatelské oddělení Ymky, 1939, s. 7.

Jakub Marša